

Disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků a případ Oldřicha Papeže

Stíhání kolaborantů po druhé světové válce stále patří mezi rezonující témata, především pokud se jedná o případy kulturních pracovníků. Pozornost přitahují zejména osudy herců, hereček a režisérů, kterým se věnuje celá řada více či méně seriózních knih a článků.¹⁾ Mnoho z nich však stále kvůli nedostatku dostupných informací zaměňuje revoluční očistu s retribučními soudy, přestože charakter těchto akcí je naprosto odlišný. Ve filmovém oboru tuto očistu, první instanci ve vyrovnání se s domácími zrádci, prováděla disciplinární rada Svazu českých filmových pracovníků, jejíž výsledky měly zásadní vliv na vývoj poválečné kinematografie.

Potřeba vypořádat se s kolaboranty z domácích řad patřila mezi nejvýraznější důsledky války. Exilová vláda se spoluprací občanů s okupanty vytrvale zabývala a několikrát varovala před přísným potrestáním. Stíhání válečných zrádců si pak jako jeden z hlavních úkolů vytyčila poválečná vláda přímo v Košickém vládním programu přijatém v dubnu 1945. Dne 19. června 1945 byl podepsán dekret č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech — tzv. velký

retribuční dekret, na jehož základě lidové soudy posuzovaly provinění rozdělená na zločiny proti státu, zločiny proti osobám, zločiny proti majetku a udavačství. Obžalovaným hrozilo odebrání majetku, odnětí svobody na 5 let a výš či dokonce trest smrti, ale také odebrání občanské cti, které znamenalo ztrátu nároku na jakýkoliv veřejný život. Jelikož mnoho lidí na tyto tresty svými delikty nedosáhlo, dne 27. října 1945 byl schválen dekret č. 138/1945 Sb., o trestání některých provinění proti národní cti, tzv. malý retribuční dekret. Oproti velkému retribučnímu dekretu, jehož podoba se rodila již před koncem války, vznikl takřka přes noc a popis provinění byl velmi vágní. Dle tohoto dekretu jednaly trestní nalézací komise, jež udělovaly pokuty do výše 1 milionu korun, tresty odnětí svobody do 1 roku nebo veřejné pokárány. Oba dekrety měly platit pouze krátkou dobu, vzhledem k velkému množství případů byla ovšem jejich působnost ukončena až na jaře roku 1947.

V nastalém chaosu ke konci války však do té doby utlačovaní občané nečekali s odplatou na retribuční soudy. Tzv. „divoká retribuční“ probíhala spontánně a postihla i nevinné osoby, které

1) Do odborné diskuse na toto téma přispěla například Helena Krejčová a Otomar Krajča ml. svou studií o Václavu Binovcovi, na archivních pramenech jsou založené např. knihy o Adině Mandlové či Čeňku Schlögelovi od Radka Žitného. Viz Helena Krejčová – Otomar Krejča ml., Případ Binovec. *Iluminace* 8, 1996, č. 4, s. 107–138; Jaromír Farník – Radek Žitný, Čeňek Šlégl. *Dvě tváře herce, režiséra a scenáristy*. Čechtice: BVD 2009; Radek Žitný, *Obžalovaná Adina Mandlová*. Praha: Petrklíč 2013.

byly mnohdy lynčovány na základě omylu či falešného obvinění. Úřady surové metody odsuzovaly a přirovnávaly je k nejhorším způsobům okupantů. Brzy proto vznikly vyšetřovací komise pod národními výbory, jež jednaly bez jakéhokoliv právního podkladu, aniž by zatím byla známá přesná povaha zločinů a formy trestů, které by měly být udělovány. Tyto orgány „revoluční spravedlnosti“ tak měly při posuzování domnělých kolaborantů naprosto volnou ruku a lidé je nezdědka využívali k vyřizování osobních účtů.²⁾ Ve společnostech, jež se řídily podle pokynů pro očistu ve veřejných úřadech a podnicích, vydávaných Ústřední radou odborů,³⁾ se v roli improvizovaných soudců uplatnily závodní rady. Ty využily revoluční nálady společnosti k odstranění velké části bývalých elit a jejich horlivost pak byla později dokonce dávana za příklad lidovým soudům.⁴⁾

Zvláštní pozici v poválečné očiště zaujímal média, která díky svému účinku na veřejné mínění byla pro Němce za války důležitá stejně jako po osvobození pro novou garnituru. Revizi pracovníků z této oblasti vyžadoval přímo Košický vládní program, bylo jí tedy nutno vykonat co nejdříve a co nejdůkladněji. Očista podléhala také velkému tlaku ze strany široké veřejnosti, která měla kulturní obec celou válku na očích a její členy pak hodnotila daleko přísněji než pracovníky jiných odvětví. Mnoho kulturních osobností bylo potrestáno mimořádnými lidovými soudy nebo trestními nalézacími komisemi, ale stejně jako v jiných oborech i zde před zavedením retribučních dekretů vzaly věc do rukou závodní rady a národní výbory. Již během května 1945 se ustavila komise při Národním svazu novinářů, komise Syndikátu spisovatelů, čestné soudy organizoval i Svaz českých výkonných hudebníků nebo

odborová rada divadelníků, která posuzovala i případy několika herců, působících rovněž ve filmovém odvětví. Postup těchto komisí byl obdobný, jako tresty byly často udělovány pokuty, pozastavení činnosti či vyloučení z oboru a své závěry pak komise ve většině předaly příslušným úřadům.

Ve filmovém oboru se tohoto nelehkého úkolu ujal Národní výbor svazu českých filmových pracovníků, který bezprostředně po osvobození vystoupil z ilegality a z pověření České národní rady a Ústřední rady odborů (ÚRO) se ujal záboru a správy všech filmových a kinematografických podniků v zemi. Dne 17. května 1945 proběhlo ustavující valné shromáždění, předsedou byl potvrzen JUDr. František Papoušek a tajemníkem Jindřich Elbl, a jelikož označení „národní výbor“ příslušelo pouze útvarům územní samosprávy, změnil se název instituce na Svaz filmových pracovníků, později Svaz českých filmových pracovníků (SČFP). Svaz fungoval jako zastupitelský úřad filmových pracovníků, měl však ambice stát se jedním z nejvyšších rozhodovacích orgánů budoucí zestátněné kinematografie, na jejichž přípravách se někteří jeho členové také podíleli. Jako revoluční orgán se však neopíral o žádnou právní normu a existoval pouze s podporou ministerstva informací a ÚRO — snažil se tedy proto co nejrychleji schválit své směrnice a osamostatnit se. Trnem v oku se ovšem stala jeho odborová činnost, která vadila ÚRO usilující o pozici jediného odborového hnutí v zemi. Se vznikem Československé filmové společnosti, nové zastřešující organizace, ztratilo zájem o SČFP i ministerstvo informací, a tak filmoví pracovníci přes veškeré snahy nakonec v lednu 1946 přešli pod 22. svaz zaměstnanců umělecké a kulturní služby Revolučního odborového hnutí.⁵⁾ Kýženého postavení

2) Benjamin F r o m m e r, *Národní očista: retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia 2010, s. 91–94.

3) Viz Pokyny pro očistu ve veřejných úřadech a podnicích. *Rudé právo* 25, 1945, č. 14 (23. 5.), s. 1.

4) Mečislav B o r á k, *Spravedlnost podle dekretu: retribuční soudnictví v ČSR a Mimořádný lidový soud v Ostravě (1945–1948)*. Ostrava: Tilia 1998, s. 44.

5) Více o pozadí sporu SČFP s ÚRO viz Jiří P o k o r n ý, Odbory a znárodněný film. In: Ivan K l i m e š (ed.), *Filmový sborník historický* 3. Praha: Český filmový ústav 1992, s. 175–215.

v rámci české kinematografie SČFP sice nedosáhl, nicméně provedením filmové očisty významně přispěl k její budoucí podobě.

Film byl jedním z nejexponovanějších kulturních odvětví, na jeho očistění se tak kladly vysoké nároky ze strany veřejnosti i nejvyšších politických kruhů. O celém procesu přinášela pravidelně zprávy především *Filmová práce*, oficiální tiskový orgán SČFP, který věrně odrazil ideové postoje Svazu nekritickými texty oslavujícími jakékoliv kroky vedoucí ke znárodnění kinematografie či četnými články o sovětském filmu. Názory SČFP se samozřejmě odrazily i ve vnímání kolaborantů, kteří se v nové rétorice slučovali s filmovými podnikateli, jejichž zájmy byl údajně pouze vlastní zisk, nikoliv umělecká úroveň díla. Lubomír Linhart, zástupce V. odboru ministerstva informací, dokonce zmínil, že mimo politikou a uměleckou očistu se musí jednat i o očistu charakterovou.⁶⁾ Rovněž se zde tedy uplatňovaly snahy využít celého procesu k svržení bývalých elit.

Dne 26. května 1945 byla SČFP ustavena disciplinární rada (DR), která měla posuzovat prohršení filmových pracovníků proti národní cti. Při definici zločinů se řídila především pokyny ÚRO pro očistu ve veřejných úřadech a podnicích, které rozlišovaly čtyři typy provinění. Pod bodem a) se skrývali občané hlásící se k německé národnosti a udavači, bod b) zahrnoval politickou spolupráci s Němci včetně členství ve fašistických či nacistických organizacích, bod c) určoval hospodářskou spolupráci s okupanty a bod d) myslel na společenské styky s Němci. Mimo tyto přečiny se DR také zavázala stíhat režiséry a scenáristy, kteří ve svých dílech propagovali nacistickou ideologii, pracovníky týdeníku *AKTUALITA*, kteří se podíleli na protibolševických a pronacistických filmech, filmaře, již v roce 1942 převzali státní cenu nebo přijali pozvání do Říše, ale také všechny pracovníky asociálního chování a všechny „znemravňující zjevy“. DR rozhodovala pouze o omilostnění

pracovníka nebo jeho vyloučení z oboru, délku trestu však neurčovala. Procedurální postup byl jasně vytyčen směrnicemi, vydanými v červnu 1945. DR zaměstnance prošetřovala na základě neanonymních udání nebo z vlastního popudu. Důkazy a výsledky obstarával tajemník DR a podle jím vypracovaných materiálů pak předseda SČFP (JUDr. František Papoušek, kterého později nahradil hudební skladatel JUDr. Julius Kalaš) určil, zda případ postoupí k řádnému řízení, či nikoliv. Při řízení zasedal většinou sedmičlenný senát složený z předsedy DR a šesti přisedících zastupujících filmovou výrobu, filmový průmysl, distribuci, tvůrčí pracovníky, závodní radu SČFP a ÚRO. V některých lehčích či jasných případech rozhodoval pouze tříčlenný senát, který zahrnoval předsedu DR, zástupce sekce, z níž daný pracovník pocházel, a přisedícího z ÚRO. Jednání byl vždy přítomný také tajemník, působící rovněž jako zapisovatel. Pokud došlo k vyloučení pracovníka, mohl dotčený požádat o obnovu řízení — tu však komise povolila, pouze pokud vyhodnotila nové důkazy za schopné zvrátit původní rozsudek. Schéma, podle něhož se řízení řídilo, bylo jasné, nicméně přístup k posuzování obviněných nebyl nijak vymezen. Vzhledem k absenci jakéhokoliv právního podkladu a mnohdy i absenci právně vzdělaného člena senátu byla vyšetřování i řízení vedena zcela podle volného uvážení komise. Problematicky pak působilo například právo DR řešit případ cestou mimořádného řízení, tzn. bez předběžného vyšetřování a v nepřítomnosti obžalovaného, pokud si byla naprosto jista jeho vinou. Souzený pracovník nemohl mít právního zástupce a po dobu řešení případu mu nebylo umožněno pracovat v oboru, což mnohdy vedlo k zabránění jeho místa, na něž se tedy ani v případě osvobodujícího rozsudku nemohl vrátit.

Očistný proces šlo tedy vcelku jednoduše využít k odstranění ideových odpůrců nové kinematografie. Znárodněný film neusiloval pouze o institucionální změnu, ale také o proměnu své

6) Směrnice českého filmu. Zasedání filmových pracovníků. *Filmová práce* 1, 1945, č. 6 (30. 6.), s. 1.

oficiální tváře. Paradoxně však v jeho nejvyšších kancelářích dál zůstávali lidé, kteří si aktivně prošli většinou minulých režimů, od první republiky až po protektorát. Redaktor Alexander Albrecht, který ve svém článku⁷⁾ ve *Filmové práci* označil za příčinu veškerého kolaborantství filmového oboru kapitalistické smýšlení jeho špiček, vyzdvihoval v DR především zastoupení dělnických profesí. Mnoho členů DR opravdu přicházelo z dělnických postů v ateliérech, objevovali se v ní ale také úředníci a různí tvůrčí pracovníci, často funkcionáři SČFP, kteří své angažmá v komisi vnímali jako politický úkol. Samotní zástupci DR prověrkou neprošli, o to víc diskutabilní je pak minulost některých z nich. Velká část členů DR i SČFP pouze plynule přešla ze starých struktur do nových, často se jednalo o zaměstnance bývalého Českomoravského filmového ústředí (ČMFÚ), v jehož kancelářích dokonce SČFP působil. ČMFÚ od roku 1940 vytvářelo dohled nad českou kinematografií, sdružovalo všechny filmové pracovníky a fakticky tak završilo centralizaci kinematografie na našem území již za druhé světové války. Přestože si Češi dokázali uvnitř struktur udržet určitý vliv — především díky pomoci vedoucího právního oddělení ČMFÚ, Wilhelma Söhnela, který se dle mnohých svědectví jistou měrou podílel na zachování českého filmu — a přesto, že na půdě ČMFÚ tajně probíhala částečná příprava znárodnění kinematografie, bylo v poválečném období ČMFÚ vnímáno spíše jako protičeské prostředí.⁸⁾ Kontroverzně působí i osoba tajemníka Rudolfa Bláhy, taktéž bývalého zaměstnance ČMFÚ, který dle své zaměstnankyně karty žil v manželství se sudetskou Němkou, doma mluvil německy a zřejmě jednu dobu působil i jako vedoucí árijského rejstříku. Uvedená fakta nemusí samozřejmě znamenat, že se sám provinil proti národní cti — v jeho pročeské po-

stoje hovořila i řada svědectví, jiní lidé se však za podobné věci museli před disciplinární komisí zpovídat. Neobvyklá nebyla ani podjatost některých členů DR, známý je například případ scenáristy Josefa Hlaváče, který v jednání s podnikatelem Milošem Havlem působil jako žalobce, vyšetřovatel i přísedící.

Neobjektivní posuzování případů se ovšem netýkalo všech pracovníků. DR vyšetřila po dobu své působnosti, tj. od května do prosince 1945 (jen výjimečné případy přesáhly do roku 1946), neuvěřitelné množství 269 případů (jména se zatím podařilo dohledat u 217 spisů, dokumentace byla nalezena u 161 z nich). Pouze třetina z objevených spisů se zabývá významnými osobnostmi kinematografie, nicméně podíl této skupiny mezi vyloučenými pracovníky je poloviční. Co se týče dělníků v ateliérech, kteří pro německý film pracovali automaticky, odsouzen nebyl skoro žádný. Podobně vypadá situace mezi menšími úředníky a zaměstnanci kin. Na jejich vyloučení nikdo zájem neměl a až na výjimky se jednalo o případy pracovních sporů či osobní msty, které nespadaly do kompetencí DR. Průtahů řízení nebo vyloučení se dočkali někteří vedoucí kin, jelikož o kina měla znárodněná kinematografie zájem jako o významný zdroj příjmů. Jinak se však pozornost komise upírala především k exponovaným osobám kinematografie, ať již šlo o vysoké úředníky, podnikatele nebo tvůrčí pracovníky, kteří mnohdy překáželi novému uspořádání, byli pranýřováni na výstrahu všem ostatním a velký zájem o jejich případy mnohdy zakryl prohřešky jiných. Exemplárními příklady jsou známé kauzy herečky Adiny Mandlové a herce Vlasty Buriana mezi tvůrčími pracovníky nebo Miloše Havla za oblast filmové výroby. S mnohými z nich se DR vypořádala ihned v prvních červnových zasedáních bez důkladného vyšetřování, na jejich obha-

7) Alexander Albrecht, Veliký úklid. Marginalia k očistě ve filmovém oboru. *Filmová práce* 1, 1945, č. 4 (16. 6.), s. 1.

8) Podrobně se roli ČMFÚ v rámci české kinematografie zabývá ve své disertační práci historička Tereza Dvořáková. Viz Tereza Dvořáková, *Idea filmové komory. Českomoravské filmové ústředí a kontinuita centralizačních tendencí ve filmovém oboru 30. a 40. let*. Disertační práce, Katedra filmových studií, FF UK, 2011.

jobu nebyl brán zřetel, nehledě na to, že někteří se z důvodu zajištění ani bránit nemohli.

Na činnost DR navázala v říjnu 1945 revisní komise (RK), která již nespádala pod SČFP, ale byla zřízena ministerstvem informací. RK posuzovala znovu všechny vyloučené pracovníky a určovala dobu jejich vyloučení na doživotí, do odvolání či je od určitého data omilostnila a také rozhodovala o obnovách řízení. Přesto, že komise jednala nezávisle, dostávala doporučení k jednotlivým případům od DR, jejíž zástupce v komisi také zasedal. Návrhům DR sice dostát nemusela, ale ve většině případů tak učinila. V únoru roku 1946 si spisy DR vyžádal Zemský odbor bezpečnosti, jenž vybrané případy postoupil retribučním soudům. Rozhodnutí retribučních soudů ovšem nemělo na rozsudky DR příliš velký vliv, alespoň vyloučeným pracovníkům nikterak nepomohlo. Pokud byl odsouzený filmový pracovník některým soudním orgánem osvobozen, na výsledku DR se to neodrazilo, pokud však byl někdo DR omilostněn, ale retribuční soud jej uznal vinným, měnil se rozsudek DR a RK na doživotní vyloučení. Přesto, že DR oproti retribučním soudům nebyla zaštitěna žádným právním rámcem, dodržování svých rozsudků si pečlivě hlídala a proti osvobozujícím rozsudkům retribuce se ostře vymezovala.

Zajímavým případem v rámci poválečné filmové očisty je případ Oldřicha Papeže, vedoucího výroby a zástupce ředitele Lucernafilmu. Papežova kauza je velmi specifická, jelikož se táhla od května roku 1945 až do září 1946, kdy DR ani RK už oficiálně nepůsobily. Přestože dokumenty v jeho spisu nejsou pravděpodobně úplné (kompletní dokumentace se nedochovala skoro u žádného případu), lze z nich vypožorovat typické jednání, s jakým DR přistupovala k exponovaným osobnostem. Dne 29. května 1945 podepsala revoluční závodní rada výrobního oddělení

Lucernafilmu udání, ve kterém Papeže obviňuje ze styku s Němci a z toho, že ve filmu zaměstnával Marii Novákovou, milenku komisaře gestapa Grossmana. Pod udáním jsou mimo jiné podepsáni řidiči Lucernafilmu Karel Hyka a Jaroslav Dvořák a skriptka Věra Ženíšková, kteří rovněž podali udání na Miloše Havla. Papež poukazoval na to, že bezprostředně po válce mu byla zaměstnanci podniku vyslovena důvěra a domníval se, že celá kampaň proti němu je nařízena z vyšších míst usilujících o sesazení celého vedení Lucernafilmu. Jeho domněnky potvrzuje jednak pozdější vyjádření bývalých pracovníků Lucernafilmu, kteří se proti tvrzení závodní rady vymezili, tak i Krystyna Wanatowiczová, jež ve své knize o Miloši Havlovi rozkryla pozadí těchto udání.⁹⁾ Za pokusem odstranit špičky vedení stál podle všeho bývalý režisér Lucernafilmu, nyní horlivý revolucionář Otakar Vávra, na jehož angažovanou roli odkazoval i sám Papež. Vávra byl sice díky Havlově pomoci ušetřen práce v německém filmu, zřejmě však chtěl svojí poválečnou činností zakrýt vlastní „prohřešky“, mezi něž patřily četné návštěvy Film-Klubu nebo jeho spolupráce s nyní zavrhanou Lídou Baarovou. Šofér Hyka, kterého členství jeho bratra v jednotkách SS donutilo k nadšenému revolucionářství, se pak stal pouhým prostředníkem v provedení čistky podniku.

Obvinění Oldřicha Papeže se točila především kolem jeho styků s německým příslušníkem Kunzem a ředitelem Lucerny, Augustem Seidlem, jenž byl do funkce jmenován na základě nařízení komisaře gestapa Wilhelma Abendschöna, vystupujícím pod již zmíněným jménem Grossman.¹⁰⁾ Dále byl Papež kritizován za obsazování Grossmanovy milenky Marie Novákové a přání k narozeninám zaslané Wilhelmu Söhnelovi. Papež styky s uvedenými Němci nezastíral. Kunz byl jeho přítel, podle mnohých svědectví protinacistické-

9) Krystyna Wanatowiczová, *Miloš Havel*. Praha: Knihovna Václava Havla, o.p.s. 2013, s. 299–305.

10) Vzájemné vztahy a role těchto Němců jsou rovněž přehledně popsány v knize o Miloši Havlovi. Tamtéž, s. 247–254.

ho smýšlení, který mu několikrát pomohl, například schováním zbraně v období heydrichiády. Přesto podle DR nebylo možné pochybovat o tom, že se jednalo o typický příklad okupanta a k obnově řízení nepřesvědčilo ani potvrzení o bezzávadné prověrce, kterou Kunz absolvoval po válce v Německu. Kontakty se Seidlem Papež potvrdil, vzhledem k tomu, že s ním byl jako vysoký zaměstnanec Lucernafilmu často ve styku. Přítomnost Seidla ve firmě byla nucená, nařízená gestapem, nebylo tedy možné se mu vyhýbat, což potvrzuje i svědectví Papežova kolegy Eduarda Bureše, jenž uváděl, že Seidl byl násilnický a často se objevoval na různých akcích bez pozvání. Miloš Havel nicméně po válce potvrdil, že skrze Seidla dosáhl Lucernafilm mnoha intervencí, a pomohl tak několika českým lidem. Ve věci Marie Novákové Papež argumentoval nátlakem ze strany gestapa a nezdálo se, že by se věcí zabýval více než jako nutným zlem. Stejně tak přistupoval i ke konvenční gratulaci Söhnelovi, o jehož narozeninách se dozvěděl u Havla přímo v oslavencově přítomnosti, a nebylo tak možné událost přejít. Postava Wilhelma Söhnela se ostatně v protokolech DR objevovala často. Söhnel byl v častém styku s českými filmovými pracovníky a pravděpodobně svým jednáním pomáhal české kinematografii udržet jistou míru autonomie. Konexe mezi bývalými zaměstnanci ČMFÚ, kteří nyní zastávali pozice ve znárodněné kinematografii, se mu velmi hodily, když byl po osvobození zatčen a patrně skrze přímluvu těchto lidí poté bez trestu propuštěn, a dokonce na čas získal osvědčení o československém státním občanství. Jeho postoj vůči českému filmu musel být představitelem DR jistě znám, přesto byl jakýkoliv styk s ním mnoha pracovníkům, včetně Papeže, vytýkán. Obvinění ze zaslání běžného přání, které v té době posílalo mnoho dalších osobností, pak působí vcelku zvláštním dojmem. Papež měl dle svých slov čisté svědomí, dovolával se svědectví mnoha lidí, jimž za války sám pomohl, a na své výpovědi za celou dobu vyšetřování nic nezměnil.

Jakožto jeden z nejbližších spolupracovníků Miloše Havla byl nicméně Papež rovněž jedním z těch, jejichž případ se projednával mezi prvními. Vyšetřovatelé neposkytli jeho obhajobě žádný prostor, nehleděli ani na navrhovaná svědectví a trvali na svém. Spolu s Havlem a Papežem byli obviněni také Vilém Brož, ředitel Lucernafilmu, a Eduard Bureš, ředitel půjčovny Lucernafilmu, kteří se však k řízení dostali až na podzim a na základě podobných argumentů, jež uváděl i Papež, byli omilostněni. Důvodem mohl být větší čas na prostudování materiálů, ale pravděpodobně nebyl na jejich odstranění takový zájem, tudíž se zřejmě projevila i ochota se danými důkazy vůbec zabývat. Oldřich Papež byl na základě udání od závodní rady pozván k výslechu 20. června, kde uvedl všechny výše zmíněné argumenty. DR však tyto skutečnosti brala jako doznání a již 26. června bylo rozhodnuto o postoupení případu k řádnému řízení, určenému na 28. června. Papež se kvůli výkonu prezenční vojenské služby nemohl tak rychle uvolnit a zasedání se tedy posunulo na 12. července. Den před soudním řízením Papež zaslal na adresu DR rozsáhlou obhajobu, ve které uváděl u každé události svědky či případné důkazy a svůj pročeský postoj dokládal četnou pomocí českým lidem i svou účastí v pražské revoluci, při níž se spolu s dalšími zaměstnanci Lucerny podílel na zatčení několika vysokých představitelů gestapa. V dokumentu si také stěžoval na postup tajemníka Bláhy, který jeho výpověď zapisoval a údajně zaznamenával pouze informace, které se hodily obžalobě, nikoliv jména navrhovaných svědků a další okolnosti vypovídající v jeho prospěch. Papežův dojem podporuje i samotný protokol z výslechu, v němž se opravdu žádná odvolání na svědectví neobjevují. Jednání DR vedl 12. července předseda DR JUDr. František Klíma, bývalý tajemník odborové skupiny pro kinematografii v ČMFÚ, který předsedal drtivě většině řízení. Jako tajemník a zapisovatel se opět objevil Rudolf Bláha. Přisedícími byli za ÚRO promítač Bohuslav Hýnek, za sekci distribuce Josef Kořínek, za filmový průmysl Jan Pícha, za od-

dělení filmové výroby kostymér Štěpán Dušánek, za závodní radu SČFP Václav Bernard a za tvůrčí pracovníky scenárista Josef Hlaváč, jenž, jak již bylo zmíněno výše, aktivně vystupoval v kauze Miloše Havla. Papež si jako své důvěrníky přivedl kameramana Ferdinanda Pečenku a kolegu z Lucernafilmu, Eduarda Bureše, který v jeho prospěch při řízení vypovídal. Senát ovšem k Papežově písemné obhajobě ani dalším tvrzením nepřihlédl, jednomyslně jej vyloučil z filmového oboru a doporučil předání spisu Komisi pro vnitřní bezpečnost. Jako důvod byl udán bod d) pokynů pro očistu vydaných ÚRO, kterým byl styk s Němci.

Papež se snažil rozsudku bránit a 26. července podal žádost o obnovu řízení, ve které poukazyval zvláště na to, že mu bylo odepřeno dodat vlastní písemnou obhajobu spolu s výpověďmi svědků, které navrhoval, přestože se nejednalo pouze o jeho přátele, u kterých by bylo možno hledat zaujetí. V žádosti pro DR parafrázuje odpověď, které se mu při řízení na jeho stížnost dostalo: „Senátu se nejedná o zjištění mých zásluh, nýbrž jedině o zjištění negativních okolností mého chování.“ Tvrzení dokládal opět zkušeností z vyšetřování: „Výslech byl proveden Dr. Bláhou, který zaznamenával pouze ty z mých výroků, jimiž bylo lze podepřít obžalobu, kdežto všechny mé zásluhy byly v protokolu opomenuty a mně bylo na mou námitku řečeno, abych se, nehádal o slovíčka.“ Jeho žádostí se ovšem začala zabývat až revisní komise při svém prvním zasedání 26. listopadu. Na doporučení DR ze dne 19. listopadu však obnovu řízení zamítla, nicméně návrh DR na vyloučení na doživotí neuposlechla a změnila jej na vyloučení do odvolání. DR ve svém doporučení argumentovala tím, že se Papež snažil narušit vyšetřování „smyšlenými okolnostmi“ a jako přítěžující fakt uváděla rovněž jeho časté návštěvy ve Film-Klubu. Film-Klub vznikl v roce 1943 za účelem podpory vztahů českých a německých tvůrčích pracovníků. DR se jeho návštěvami důsledně zabývala, ale z četných svědectví vyplývá, že čeští filmaři Klub vítali jako

jedno z mála prostředí, kde se mohli scházet a považovali jej za relativně české prostředí, jelikož německá část Klubu zůstávala z nezájmu českých pracovníků většinou striktně oddělena. Ať bylo ve skutečnosti prostředí Film-Klubu jakékoliv, jako důvod k odsouzení se nakonec neobjevil u nikoho, kromě Papeže.

Oldřich Papež zasílal nové důkazy na adresu SČFP i dál, ale bezvýsledně. Mezitím byl v červnu 1946 osvobozen trestní nalézací komisí v řízení podle malého dekretu, která stíhání zastavila i na základě kladných svědectví, např. ze strany bývalých pracovníků Lucernafilmu, herečky Jiřiny Štěpničkové, či dokonce dcery Vladislava Vančury Aleny. DR, která již oficiálně nefungovala, nicméně její agendu stále ještě vyřizoval úřadující tajemník Jaroslav Menčík, se k výsledku retribučního řízení vyjádřila v důvěrném dopisu šéfovi osobního oddělení ústředního ředitelství následovně: „Podle čl. IX směrnic pro řízení před disciplinární radou SČFP (...) je rozhodnutí revisní komise konečné a není proti němu opravných prostředků. To znamená, že nemůže sám obviněný dožadovati se ani obnovy řízení, ani jakéhokoliv zmírnění vyhlášeného rozhodnutí. V tom smyslu je také rozuměti druhu vyloučení „do odvolání“, které má vlastně prakticky stejnou účinnost jako vyloučení doživotní, protože jmenovaný druh stavovského trestu musil by býti odvolán z vlastní iniciativy jak Revisní komise d. r. SČFP, tak Svazu českých filmových pracovníků /tedy ne na žádost postiženého/, zatím co vyloučení doživotní je vůbec neodvolatelné. K naznačenému odvolání by ovšem musily dát podnět důvody zvláště mimořádné.“ Rozhodnutí retribučního soudu takovým mimořádným důvodem podle něj nebylo, jelikož ten rozhoduje jen z hlediska státní bezpečnostního, který se stavovského oboru netýká. Papež, podpořen výsledkem řízení trestní nalézací komise a rovněž vyjádřením sekce vedoucích filmové produkce, která se přimlouvala za jeho návrat do práce, podal opět k DR i RK žádost o změnu rozsudku. Překvapivě RK tentokrát jeho prosbu vyslyšela a dne 13. září 1946 jinak již

nefungující komise výjimečně zasedla a zpětně rozhodla o Papežově omilostnění od 1. září 1946 — údajně kvůli novým svědectvím, která dříve nebyla nabídnuta. Z jakého důvodu nakonec komise svůj verdikt přehodnotila, se nepodařilo dohledat, v rámci DR jde však o bezprecedentní postup. Lze se tak domnívat, že za Papežovým opětovným připuštěním k práci stojí nějaký zásah z vyšších míst. Je například možné, že se za něj přimluvil i Vítězslav Nezval, který zasedal v RK jako zástupce ministerstva informací a byl zároveň dlouholetým přítelem Miloše Havla. Oldřich Papež po osvobozujícím rozsudku působil ve Státní výrobě filmů, po roce 1948 ale uprchl do Spojených států amerických.¹¹⁾

Jakkoliv šťastně nakonec Papežův případ dopadl, je především významným svědectvím v kontextu jednání DR, která jednala ve velkém počtu případů v zájmu nového uspořádání kinematografie. Poválečné souzení kolaborantů je často spojováno s vlivem Komunistické strany Československa, která považovala národní očistu za významnou zbraň proti svým odpůrcům. KSC uplatňovala moc především skrze retribuční soudy, zejména trestní nalézací komise sestavované národními výbory, v nichž měla KSC značné zastoupení.

Jistý vliv komunistů na filmovou očistu v rámci SČFP můžeme tušit v její kontrole skrze představitele ÚRO, zasedajících v nalézacích senátech, a také bezpochyby v působení komunisty ovládaného ministerstva informací, které SČFP a potažmo i DR zaštiťovalo. Nicméně DR nelze určitě označit za komunistickou „buňku“, většina jejích členů pravděpodobně ani členy KSC nebyla. Spíše se jednalo o angažované pracovníky, kteří, stejně jako mnoho jiných lidí v téže době, pociťovali nutnost změny, potřebu vypořádat se se starým režimem a začít znovu a jinak, prostřednictvím

znárodně kinematografie vedené v duchu nové lidové demokracie. Očista prováděná skrze DR měla na konečnou podobu poválečné kinematografie oproti výsledkům známějších retribučních soudů opravdu zásadní vliv, protože právě její rozsudky byly pro tehdejší činovníky primární a rozhodující.

Definitivní soud však nad disciplinární radou vynést nelze. Přes veškeré množství materiálů, které se podařilo dohledat především v zatím nezpřístupněném fondu s názvem Svaz českých filmových pracovníků v Národním filmovém archivu,¹²⁾ z něž pochází i citované dokumenty z případu Oldřicha Papeže, stále mnoho spisů chybí. Vzhledem k častému předávání materiálů mezi několika institucemi jsou mnohé dokumenty ztracené, jejich objevení však může v budoucnu přinést ještě další překvapivé informace.

Ediční poznámka

Materiály představené v této edici pochází z Národního filmového archivu, konkrétně z fondu Svaz českých filmových pracovníků, ze složky Oldřich Papež (označené též číslem jednacím 12/45). Z této složky, obsahující přes 60 stran materiálů, bylo vybráno 5 zásadních dokumentů, které ilustrují nejen průběh řízení Oldřicha Papeže, ale slouží též jako obecná ukázka administrativní práce disciplinární rady Svazu českých filmových pracovníků, jež s podobnými typy dokumentů pracovala v rámci téměř každého případu.

Při přepisu dokumentů (jedná se vždy o strojopisy) jsme se snažili dodržet standardy edičního zpracování historických dokumentů. Formálně je zachováno rozložení textu včetně velikosti písma, podtržení, přeškrtnutí nebo odsazení. V textu

11) Tamtéž, s. 102, Jiří Havelka, *Kdo byl kdo v československém filmu před r. 1945*. [strojopis] Praha: ČSFÚ 1979, s. 188.

12) Další dokumenty se podařilo dohledat ve fondech Státního oblastního archivu a Archivu hlavního města Prahy.

jsme bez označení opravili pouze zjevné chyby a překlepy a interpunkci. Zachovány zůstaly typické jevy podléhající dobovému úzu, jako například koncovka -ti či strojové zapisování závorek lomítkem. Ruční zásahy do textu (nejčastěji podpisy) jsou vyznačeny kurzívou.

Zuzana Černá

Dokumentace řízení s Oldřichem Papežem

čj. DR12/45-9

Z á p i s

o jednání konaném dne 12.VII.45 před disciplinární radou Svazu filmových pracovníků za předsednictví pana JUDr. Frant. Klímy a v přítomnosti přisedících Boh. Hynek — ÚRO, J. Kořínek — distribuce, J. Pícha — průmysl, Št. Dušánek — výroba, Jos. Hlaváč — tvůrčí pracovníci, V. Bernard — ZR SFP a tajemníka disciplinární rady JUDr. Rud. Bláhy též jako zapisovatele.
Předmět: Obvinění Oldřicha Papeže pro jednání proti národní cti českých filmových pracovníků.

Obviněný přítomen — nepřítomen.

Jednáno podle čl. IV — VI Směrnic.

Doručení obsílky — vykázáno 48 hod. před dnešním dnem
provedeno podle čl. VII Směrnic.

Jednání zahajuje předseda zjištěním nacionálií obviněného.

Nacionálie obviněného:

příjmení Papež jméno Oldřich

nar. 30.IX.1910 v Krásně n. Beč. okres Val. Meziříčí

země moravská příslušný Val. Meziříčí bytem Praha II. — Řeznická 15

zaměstnání šéf produkce a zást. ředitele stav svobodný

a přednáší obvinění na podkladě zprávy tajemníka disciplinární rady a čtou se protokoly a přílohy č. 1, 3, 8 /viz zpráva tajemníka d. r. čj. DR 12/45-5a

Na toto přikročuje předseda k výslechu obviněného, který podává po poučení o povinnosti vypovídati pouhou pravdu toto:

Jako své důvěrníky určil jsem si pp. Eduarda Bureše a Ferdinanda Pečenku.

Svůj předběžný výslech doplňuji podáním, kde osvětluji svou činnost během okupace. Na otázku, jaký byl můj styk s němcem Kunzem, se kterým jsem si tykal, nemohu formulovati odpověď.

Seznámil jsem se s ním čirou náhodou a pokračoval jsem s ním v přátelských stycích, ježto jeho smýšlení bylo protinacistické.

Seidl byl u mne několikrát po úředních hodinách v bytě. Nemohl jsem ho odmítnouti, ježto byl zaměstnancem fy. Lucerna a potřebovali jsme jej pro intervence.

Milenku gestapáka Grossmanna Marii Novákovou, která přišla po revoluci do Lucernafilmu a říkala, že byla propuštěna ze zajišťovací vazby, jsem nedal znovu zajistiti, ježto jsem se domníval, že policie nemá o ni zájem.

Velitel našeho osazenstva asistent Fr. Novák o jejím příchodu do fy. nevěděl.

Zúčastnil jsem se společností ve vile u Miloše Havla též, když tam byli Němci Zankl a Söhnel, které si tam Havel zval, poněvadž ovzduší vily mu napomáhalo, aby od těchto Němců dosáhl, co potřeboval. Söhnelovi jsem poslal gratulaci k narozeninám, protože jsem těsně předtím na zahradě u Havla s ním hrál ping-pong a tam jsem se dověděl, že má narozeniny. Na upozornění předsedy senátu, že to bylo před 29. 11. v době, kdy nebylo možno patrně z důvodů povětrnostních býti venku, udávám, že tehdy bylo skutečně hezky, takže se dalo sedět na zahradě.

Na to končí předseda líčení a senát se odebírá k poradě.

~~Za účelem provedení přípustěných důkazů odročuje se líčení na den.....~~

Obviněný opouští jednací síň.

Záznam o poradě:

Předseda předčítá směrnice pro očistu vydané ÚRO.

Členové senátu konstatují, že jednání obviněného spadá pod bod d/ těchto směrnic.

Předseda dává hlasovati o tom, zda jmenovaný se dopustil jednání příčících se národní cti českých filmových pracovníků a má být vyloučen z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru.

Senát rozhoduje všemi hlasy /6/, že obviněný se takových jednání dopustil.

Po skončení řízení budtež spisy postoupeny KVNB.

Obviněný jest zavolán do jednací síně a předseda vyhlašuje tento ~~nález~~

Nález:

Oldřich Papež, vedoucí produkce a zástupce ředitele filmové výroby se dopustil jednání příčících se národní cti českých filmových pracovníků a vylučuje se proto z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru.

Předseda poučuje jmenovaného o možnosti obnovy řízení ve smyslu čl. IX. Směrnic.

Nález bude jmenovanému doručen v písemném vyhotovení a uveřejněn v úředním listě SČFP.

Klíma

Zapsal: *Bláha*

Nález disciplinární rady Svazu filmových pracovníků.

Disciplinární rada Svazu filmových pracovníků za předsednictví p. JUDr. Frant. Klímy v přítomnosti přisedících pp. Boh. Hynek — ÚRO, J. Kořínek — distribuce, J. Pícha — průmysl, Št. Dušánek — výroba, Jos. Hlaváč — tvůrčí pracovníci a V. Bernard — ZRSFP a tajemníka disciplinární rady p. JUDra Rud. Bláhy jako zapisovatele nalezla dne 12. VII. 1945 o obvinění proti Papež Oldřich nar. 30.IX.1910 bytem v Praze II., Řeznická 15 zaměst. šéf produkce a zást. ředitele z jednání příčících se cti českých filmových pracovníků podle č. IV Směrnic pro řízení před disciplinární radou Svazu filmových pracovníků v přítomnosti obviněného po skončeném jednání takto:

Oldřich Papež dopustil se jednání příčících se národní cti českých filmových pracovníků a vylučuje se proto z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru.

Důvody:

Senát vzal za dokázáno, že Oldřich Papež se dobrovolně seznámil s Němcem Alfredem Kunzem, který v českých zemích si nakradl obrovský majetek /fu. Hoffmann a syn v Plzni, fu. Schmitt v Hořovicích, Obchodní a železářskou společnost v Praze, zámek Zelenou Horu/. S tímto Němcem se dobrovolně společensky stýkal, dával mu a bral od něho dary, jezdil za ním na zámek Zelenou Horu, přespával u něho v jeho pražském bytě. Jako záložní důstojník Československé republiky musil si býti vědom, že jej tento styk v očích české veřejnosti vysoce kompromituje. V tomto jednání spatřuje senát splnění skutkovou podstatu provinění označeného v pokynech pro očistu ve veřejných úřadech a podnicích vydaných ÚRO bod d/. /společenský mimoslužební styk s okupanty/. O tom, že Alfred Kunze byl typickým okupantem, nebylo možno, vzhledem k nakradenému majetku v českých zemích, pochybovati. Proto rozhodnuto, jak shora uvedeno.

Proti tomuto nálezu není opravných prostředků. Tento nález vyhlásí se ve výtahu v úředním listě Svazu filmových pracovníků.

Bláha

.....
zapisovatel

Praha, dne 12.VII.1945.

Klíma

.....
předseda senátu

Kořínek Hynek

.....
přisedící
Hlaváč Dušánek Pícha
Bernard

Č. j. DR 12/45-14
Praha, dne 19.XI.1945

Revisní komisi disciplinární rady SČFP

v Praze.

Disciplinární rada SČFP ve smyslu čl. X. směrnic pro řízení před. discipl. radou a čl. III. instrukcí pro řízení před revis. komisí předkládá k revisi případ O. Papeže, prod. šéfa, Praha II., Řeznická 15 s návrhem, aby revisní komise disciplinární rady SČFP ~~povolila obnovu řízení~~ zamítla žádost o povolení obnovy řízení a potvrdila nález senátu d. r. ze dne 12.VII.1945 a současně prohlásila, že vyloučení jmenovaného z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru jest doživotní. ~~vyloučení jmenovaného z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru platí až do odvolání~~ jmenován se od — omilostňuje:

Důvody:

I./ O. Papež byl nálezem senátu d. r. z 12.VII.1945 vyloučen z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru pro společenské styky s Němci, přijímání a poskytování jim darů. Jmenovaný žádal po vynesení nálezu o povolení obnovy řízení.

II./ Přítěžující okolnosti: Snaha vyšetřování pomásti smyšlenými okolnostmi, časté návštěvy ve Film. klubu /367/.
Polehčující okolnosti: 0

Menčík

.....
tajemník discipl. rady

Klíma

.....
předseda senátu discipl. rady

Hynek Pícha Kořínek Rous Pacák Souček¹

.....
přisedící senátu discipl. rady

Č. j. DR — 12/45 — 15

1) Senát disciplinární rady, který podával návrhy revisní komisi, nebyl totožný se senátem, jenž zasedal u konkrétního jednání. Zde se liší poslední tři podepsaní — za filmovou výrobu zasedl tentokrát maskér František Rous, za tvůrčí pracovníky architekt Jan Pacák a za závodní radu SČFP vedoucí správce bývalého ČMFÚ Rudolf Souček. Místo tajemníka převzal Jaroslav Menčík, jelikož Rudolf Bláha v listopadu 1945 již v disciplinární radě nepůsobil.

Zápis

o jednání před revisní komisí disciplinární rady SČFP konaném dne 26.XI.1945 ve věci: Oldřich Papež

Předseda: Dr. J. Smolek

Členové: K. Schmiedberger

Dr. J. Lang

V. Nezval

Referent: Dr. F. Klíma

Revisní komise jednomyslně schválila návrhy disciplinární rady SČFP z 19.XI.1945 /DR 12/45-14/ s tím, že vyloučení platí až do odvolání.

Klíma

.....
referent revisní komise

Praha, dne 26.XI.1945.

Revisní komise
disciplinární rady SČFP
Praha.

V Praze dne 13. září 1946
DR 12/45

Pan
Oldřich Papež,
P r a h a .

Nálezem senátu disciplinární rady SČFP z 12. 7. 1945 byl jste vyloučen z jakékoliv činnosti ve filmovém oboru. Revisní komise disciplinární rady SČFP potvrdila cit. nález rozhodnutím ze dne 26. 11. 1945 a rozhodla, že vyloučení platí až do odvolání.

Na základě svědeckého materiálu, který byl předložen r. k. disciplinární rady SČFP předsedou Svazu českých filmových pracovníků JUDrem Juliem Kalašem a z něhož vyplývají skutečnosti takového rázu, že dávají podklad pro nové rozhodnutí revisní komise disciplinární rady SČFP, zvážila revisní komise znovu Váš případ a rozhodla ve smyslu instrukcí pro řízení před revisní komisí takto:

Nález senátu disciplinární rady SČFP z 12. 7. 1945 se potvrzuje, ale rozhodnutí revisní komise z 26. 11. 1945 se mění v tom smyslu, že se dnem 1. září 1946 omilostňujete.

Toto rozhodnutí jest konečné.

Revisní komise disciplinární rady SČFP:

předseda: Vítězslav Nezval — ministerstvo informací *Vítězslav Nezval*
.....

členové: Ph.Dr. Jaromír Lang — Ústřední rada odborů
.....

JUDr. J. Smolek — ministerstvo vnitra
.....

Karel Schmiedberger — Zemský odbor bezpečnosti II.
.....

referent: JUDr. Dušan Russ — státní výroba filmů

Russ podpis zrušil Russ²⁾
.....

REVISNÍ KOMISE DISCIPLINÁRNÍ RADY SČFP V PRAZE

13. IX. 1946³⁾

2) Není jasné, proč byl podpis na tomto dokumentu zrušen, nicméně na osvobozující rozsudek pro Oldřicha Papeže zřejmě vliv neměl.

3) Otisk razítka.